

GRONDRECHT EN GRONDBEZIT IN BELGISCH CONGO (1)

Betekenis van de concepten.

Het grondrecht in Belgisch Congo vormt in de eerste plaats een zeer belangrijk onderdeel van het Afrikaans gewoonterecht. Als dusdanig houdt het samen met de problemen die dit gewoonterecht stelt, namelijk: een juiste kennis en interpretatie van de feiten waarop het gegrondvest is en verder, in een voortdurend ontwikkelende gemeenschap, het vraagstuk van het voortbestaan, de intensiteit, de verwording en aanpassing van dit recht.

Wat ook de meningen van koloniale autoriteiten, van politici, van juristen, enz. hierover mogen zijn — en laat ons maar aannemen dat deze zeer uiteenlopend zijn — enkele feiten staan onbetwistbaar vast. Halen wij er hier een paar van aan:

1) Wij lijden nog steeds aan een geweldig gemis aan wetenschappelijk gefundeerde feitenkennis betreffende instellingen en gewoonten waarmede dit gewoonterecht verband houdt. Aldus zijn vele ideeën die wij over dit gewoonterecht erop nahouden hetzij verkeerd, hetzij onvolledig, hetzij unilateraal gericht; vaak ook berusten zij op eenzijdige appreciatie of op vooroordelen.

2) In de huidige staat van ontwikkeling van de inlandse gemeenschappen is dit gewoonterecht nog zeer levendig gebleven. Meer nog, het vormt de grondslag waarop deze gemeenschappen berusten en het blijkt richtinggevend zowel in het ideologisch als institutioneel domein. Verder laat niets ons toe te denken dat dit gewoonterecht verdwijnen of zich integraal ontwikkelen zal. Vermelden wij hier wat onlangs nog Sir Kenneth Roberts-Wray (2) hierover schreef: « Native customary law, on the other hand, affects and, to some extent, governs the conduct of millions of

(1) Het veldwerk waarop sommige dezer gegevens berusten werd uitgevoerd in naam van het I.W.O.C.A. voor het Gouvernement Generaal. De tekst van dit artikel geeft grotendeels een lezing weer die te Gent voor de Koloniale Studiekring gehouden werd.

(2) In *Journal of African Law*, 1957, 1, 2, p. 82.

human beings. Moreover, there is no reason for thinking that the state of health of parts of native law is more delicate than that of the common law of England in the Middle Ages, and it seems to follow that those parts must continue in force, or at least have profound influence indefinitely ».

3) Sommige aspecten van dit gewoonterecht, en o.m. het grondrecht, zijn na dekaden-lange invloeden van buitenuit in hun fundamentele beginselen uiterst goed bewaard gebleven en men mag veilig besluiten dat zij tot een nog lange en zelfs blijvende duur voorbestemd zijn. Noteren wij wat A. Sohier schrijft: « Le droit foncier est une des parties les mieux conservées de la coutume » ⁽³⁾. En The R.H. Oliver Lyttelton: « Systems of land tenure in Africa are still largely derived from customary law and reflect the old social and economic systems » ⁽⁴⁾.

Van wetenschappelijk standpunt uit stellen hogervermelde feiten volgende problemen:

- 1) Een vermeerdering van kennis betreffende Congolese instellingen en een grondiger inzage in het wezen van het gewoonterecht, in zijn grondslagen en niet in de uiterlijke vormen beschouwd. Dit kan enkel verwezenlijkt worden door etnologisch-diepteonderzoek dat als voorwerp heeft de integrale analyse van de cultuur-komplexen eigen aan verschillende Congolese volksstammen.
- 2) Aangezien men anderzijds te doen heeft met een grote plaatselijke verscheidenheid van instellingen, met een verschillende historische achtergrond, met uiteenlopende economische en sociale ontwikkelingsgraden dient men komparatief te werk te gaan. Grondig gekende instellingen van verscheidene groepen dienen, rekening houdend met de kontekstussen en met de globale situaties, met elkander vergeleken te worden en de

(3) *L'Avenir du droit coutumier en Afrique*, Leiden 1956, p. 9.

(4) In Foreword, p. 1 van *Land Tenure, A Special Supplement tot the Journal of African Administration*, October 1952. Cfr AYAYI, *L'Avenir du droit coutumier en Afrique*, p. 63: « It can be predicated from all the foregoing that in the spheres of Land Tenure and Domestic Relations, Customary Law... would continue to play in Nigeria the predominant role for the foreseeable future ».

fundamentele karakteristieken moeten ervan vastgelegd worden om aldus tot de algemene deler te komen.

- 3) Tenslotte moet men streven naar een nauwkeurige appreciatie van de beginselen van kultuurgroei, kultuurinertie, innerlijke kulturele weerstand, welke men alleen bereiken kan als de voorwaarden, onder 1. en 2. vermeld, vervuld zijn.

Doch er is meer dan dit alles. Inderdaad, worden de Afrikaanse gemeenschappen gekenmerkt door de kontakt-situaties, hetgeen o.a. voor gevolg heeft dat hun instellingen door elkander werden en worden geschud. Zo heeft men niet enkel gewoonterecht onder een tweevoudige vorm — eigenlijk onvervalst en aangepast of zich aanpassend gewoonterecht — maar ook werd een diepgaande rechtstreekse invloed uitgeoefend door het ingevoerd Westers recht en, in sommige gebieden, door het Islamietisch recht. De werkelijkheid waarvoor wij aldus gesteld zijn is deze van een standvastige gewoonterechtelijke infrastructuur en van een Europese suprastructuur, die vaak slecht aangepast is aan tijdelijke of plaatselijke noodwendigheden. Aldus wordt het grondrecht in Belgisch Congo niet enkel bepaald door een grote verscheidenheid van traditionele rechtssystemen, maar door een reeks algemeen geldende ordonnanties en dekreten (waarvan de oudste tot 1885 teruggaan), door plaatselijke ordonnanties en toepassingen, door de algemene principes van de inlandse politiek, enz.

Men begrijpt wat in deze verscheidenheid aan tegenstellingen verscholen ligt. De komplekse problemen b.v. betreffende de toekenning en het gebruik van land zijn het rechtstreeks gevolg van de ontwrichting en de heraanpassingen die voortvloeien uit de sociale, politieke en economische impulsen die door dit alles in beweging gezet werden ⁽⁵⁾. Dit stelt het vraagstuk van het kultuurkontakt, van de kultuurverandering, van de akkulturatie op een ander plan, want men dient er zich toch van te overtuigen dat het niet enkel de inlandse gemeenschappen zijn die hun waarden en instellingen moeten wijzigen en aanpassen. In dit verband stelt zich aldus de vraag: in welke mate kunnen wij onze instellingen en ideologische principes invoeren, hoe kunnen wij

(5) Cfr M.J. HERSKOVITS, *Some Contemporary Developments in Sub-Saharan Africa*, *African Studies*, XIII, 2, p. 50, 1954.

die aan plaats en tijd adapteren, hoe kunnen wij die op de best mogelijke manier integreren in de lokale kontekstus zodat ze in harmonie zijn met de plaatselijke institutionele toestanden, met de waardenstelsels en met de economische eisen van de betrokken volkeren.

Het gaat hier om een probleem van grote draagwijdte, dat tevens zeer delikaat is; het dient in alle objectiviteit en met veel scherpzinnigheid te worden aangepakt. Aan de verscheidene hoger-vermelde uitzichten heeft men maar weinig gedacht op het ogenblik dat men wetten en verordeningen maakte; temeer nog als men bedenkt dat de voor het grondrecht richtinggevende tekst nog steeds die is welke vastgesteld werd in het dekreet van 1906. Het was dan een tijd — en die periode is nog niet helemaal voorbij — waar men vooral denken moest aan het stabilizeren en het inrichten van de onderscheidene volksgroepen; een tijdperk ook waar men in het bijzonder denken moest aan de economische opbouw en aan de mogelijkheden om die te verwezenlijken. Men kon dus weinig of geen rekening houden met inlandse waardenstelsels, met inlandse sociale en politieke instellingen, die men ten andere niet kende, meende te kennen of nutteloos achtte te kennen. Deze periode is nu grotendeels voorbij of zou tenminste moeten voorbij zijn, doch onze zin voor traditionalisme en het verkeerde perspectief van vermeende kennis blijven jammer genoeg voortbestaan.

Sociale, politieke en zelfs economische ontwikkeling kunnen niet uitsluitend meer berekend of geapprecieerd worden in het licht van onze instellingen, van onze waarden, van onze juridische begrippen. Onze ondervindingen, onze doelstellingen kunnen niet als absolute maatstaven dienen. Zo het voor iedereen duidelijk is dat het voor de Congolese bevolkingen hoogst wenselijk is dat ze zouden evolueren b.v. op familiaal of economisch gebied van vormen van klan- en geslachtenstructuur tot doordringender funktionele betekenis van de biologische familie of van vormen van kollektief bezit tot grotere individuele vrijheid en tot een meer expliciete bevestiging van het individu, dan dienen wij echter als grondslagen van deze ontwikkelingen niet de sociale instellingen, die wij kennen, als ultieme doeleinden voorop te stellen, maar wel dienen wij te zoeken hoe deze resultaten systematisch en

progressief in de hand kunnen gewerkt worden, rekening houdend met de ideologische en institutionele verbanden waarin zij tot stand moeten komen. Dit is een moeilijk probleem, dat tijd en kennis — dus geld en specialisten — vraagt, en waarvoor velen bijgevolg afschrik hebben. Nochtans ligt in deze wijze van handelen de zekerste waarborg voor de toekomst, omdat zij de plaats vrijmaakt voor het proces van akkulturatie en aldus de mogelijkheid biedt tot voor iedereen aanvaardbare kulturele ontwikkeling. Vraagstukken van zo omvattende betekenis, als er hier geboden worden, dienen in een praktisch wetenschappelijk daglicht aan-gepakt te worden.

De hele kwestie van Congolees grondrecht staat in nauw verband met het begrip 'grondbezit'. Hier ook dienen wij de toestand te onderzoeken in het dubbel licht van inlandse gewoonterechtelijke vormen en van onze concepten over eigendom. Voor velen, die maatstaven van vergelijking aan de hand van deze dualiteit gebruiken — bestaat inlands grondbezit niet of is het aan bijzondere voorwaarden onderworpen. Zo kunnen de Engelsen zeggen dat in Uganda alle land eigendom is van de Kroon, tenzij het om gronden gaat waarop een individuele titel bestaat. Zo spreekt de thans nog in voege zijnde Belgische wetgeving in Congo van inlandse gronden en van onbezette gronden (*terres indigènes et terres vacantes*). De eersten zijn die gronden welke door inlanders bezet (*occupées*) worden, d.w.z. de gronden welke de inlanders bewonen, bebouwen of op één of andere manier uitbaten in overeenstemming met de plaatselijke gebruiken en gewoonten. Alles wat niet in deze kategorie valt wordt beschouwd als onbezette gronden, en bijgevolg als domaniale goederen, waarop de inlanders de zgn. rechten '*sui generis*' mogen uitoefenen. Aldus worden ook in onze wetgeving vage, algemene termen gebruikt, die het probleem omzeilen en ons onwetend laten betreffende de natuur van deze bezettingsrechten en van de personen die ze uitoefenen. Anderen weer hebben allerlei interpretatieve subtiliteiten uitgevonden en zo hebben zij de tegenstelling tussen *possession*, *propriété* en *usufruit*, tussen *ownership* en *property* ver doorgedreven. Anderen weer gebruiken meer neutrale begrippen, zoals *land tenure*, *rights and obligations in land*, *tenure des terres*, *tenure foncière* enz. — termen die natuurlijk veel bredere interpretaties toelaten.

Wat er ook van zij, men dient niet door allerlei terminologische en juridische uitvluchten af te wijken van het vraagstuk. Aldus dient men zich klaar en duidelijk o.a. volgende vragen te stellen :

- bestaat er in Belgisch Congo iets zoals grondbezit, grondeigendom, usufructus van de grond ;
- hoe kunnen wij deze concepten vastleggen en bepalen ;
- hoe kwamen deze categorieën tot stand en hoe worden en werden zij bestendigd en verzekerd ;
- welke zijn de implicaties en modaliteiten ervan ;
- welke zijn de personen die op deze titels kunnen aanspraak maken en welke zijn eventueel de betrekkingen tussen deze personen ;
- welke eigenschappen kunnen aan deze personen toegekend worden ;
- op welke manier, onder welke vormen, onder welke impliciete en expliciete voorwaarden oefenen deze personen hun titels uit ;
- welke is de natuur van de betrekkingen tussen titels op de grond, sociale en politieke inrichting, Staat.

Met deze reeks vragen, die begrijpelijkerwijze in aantal nog fel kunnen vermeerderd worden, raken wij aan één der delikaatste vraagstukken, die zich in Congo en Afrika stellen en waarvoor een eerlijke, objectieve, sociologisch-gefundeerde, algemeen-geldende en aanvaardbare oplossing nodig is. Veel hangt voor de toekomst van Congo af van de aard van de antwoorden, die wij op deze vragen zullen geven. Want, zegt Malinowski : ' Het zou geen overdrijving zijn te zeggen dat fouten begaan in het domein van de grondrecht-politiek het grootste aantal koloniale... moeilijkheden veroorzaakt hebben ' ⁽⁶⁾. En Lord Hailey : ' Er is geen domein waar koloniale politiek zichzelf zo zichtbaar uit als in het gebruik dat de administraties maken van hun machten met betrekking tot de grond, en er bestaat zeker geen kwestie die op een kritischer manier de houding van de bevolkingen van Afrika tegenover de regeringsmacht beïnvloed heeft ' ⁽⁷⁾.

(6) B. MALINOWSKI, *Coral Gardens and their Magic*, Vol. II.

(7) Lord HAILEY, *An African Survey*.

Het probleem

Men heeft de gewoonte van grondrechtprobleem in Congo te spreken. Waarom probleem? Wij hebben hierboven reeds meerdere elementen van antwoord gegeven, doch willen sommige hiervan nader toelichten. Tot de voornaamste aspecten van dit probleem moeten wij dan rekenen:

1) Het pluralisme van juridische principes die het statuut van de grond en van de grondeigendom bepalen. De toestand is deze dat de overgrote meerderheid van de inlandse bevolking gehecht blijft aan de regels die voor haar het bezit en het gebruik van grond beheersen, evenals de rechten en plichten die ermede in verband staan, terwijl wij Europeeërs moeten handelen in de geest van de dekreten die wijzelf geschapen hebben. Er bestaat hier dus een konflikt van tendenzen en waarden.

Meer nog, onze wetgeving inzake grondrecht is zwak en kwetsbaar omdat zij dit recht bepaalt in termen van een vaag dualisme tussen inlandse en onbezette gronden, omdat de criteria voor het bepalen van deze weinig helder zijn, omdat de titularissen van deze inlandse gronden sociologisch en juridisch niet bepaald werden. Verder lijkt deze twee-deling op iets artificieel en irreëel, omdat in principe deze twee soorten gronden niet afgebakend werden; of beter, omdat ze geografisch en juridisch slechts bepaald worden wanneer het nood doet en ook omdat de inlander geoorloofd is zekere rechten '*sui generis*' uit te oefenen op de gronden, die bij een onderzoek naar de vakantie van de terreinen als onbezet, en dus domaniaal, zullen betiteld worden. Tot deze '*sui generis*'-rechten rekent men o.m. de jacht, de visvangst, de pluk evenals het inzamelen van hout voor persoonlijk gebruik. Voor iedereen die de kulturen van Belgisch Congo kent zijn dit — ook nog ten huidige dage — enkele van de meest essentiële en meest vitale economische activiteiten van de inlanders. In de Afrikaanse wereld maken de juridische betrekkingen, die hieruit voortvloeien, deel uit van een bundel rechten, ten gelijken titel als die welke in verband staan met vestiging of landbouw.

Met dit willekeurig onderscheid tussen inlandse en onbezette gronden zijn een hele reeks algemene en plaatselijke maatregelen gecorroleerd, gaan meerdere plaatselijke toepassingen gepaard,

waartoe wij o.m. rekenen de Comités aan wie het beheer van de zgz. staatsdomeinen in sommige gebieden van Congo werd toevertrouwd, de nationale parken, de overplantingen van bevolkingen, enz.

2) Een zestigjarige administratieve aktie is ook één van de bronnen van het probleem. Inderdaad kunnen wij meerdere tegenstellingen noteren tussen de vormen van administratieve inrichting en de beginselen van het grondrechtdecreet. Toen wij bij het begin van deze eeuw een aanvang maakten met de administratieve inrichting van Belgisch Congo waren wij voor een dynamische situatie gesteld. Vele streken waren door elkander geschud wegens de Arabieren- of Batetela-oorlogen, andere door de slavenhandel, andere weer door de onzekerheid van interne en intertribale oorlogen, andere nog door het indringen van een vreemd politiek bewind. In andere gebieden weer waren de volksverhuizingen of de lokale bewegingen of de plaatselijke differentiaties van groepen nog niet beëindigd of waren interne sociale en politieke ontwikkelingen nog volop aan gang. Voegen wij aan deze komplekse dynamische situaties toe het vreemde en onbekende karakter, dat voor ons die Congolese mensenwereld vertoonde, evenals de verkeerde begrippen die wij erop nahielden b.v. betreffende de traditionele politieke en territoriale organisaties, de onderlinge sociale en politieke afhankelijkheden, het hoofdmanschap, enz. Uit die smeltkroes van tegenstellingen en vaagheden moesten aanvaardbare en leefbare vormen gemaakt worden. De bevolkingen werden gestabiliseerd, gepacificeerd, gegroepeerd, ingedeeld, verplaatst, gescheiden, in nieuwe territoriale eenheden ingedeeld; nieuwe vormen van plaatselijk en centraal hoofdmanschap werden ingevoerd; nieuwe statuten werden aan bepaalde groepen toegekend, enz. Dit streven naar degelijker administratieve organisatie is steeds maar verder gegaan, heeft steeds maar nieuwe veranderingen medegebracht en dit proces gaat ten huidige dag nog steeds maar verder, dan wanneer de bepalingen omtrent grondrecht zich blijven kenmerken zijn door een merkwaardige inertie. Men kan zich gemakkelijk indenken wat al omwentelingen dit teweeggebracht heeft, vooral op het gebied van vestiging, intensiteit van bezetting, onderlinge afhankelijkheid tussen groepen, enz. Aldus zijn, vaak onder een latente vorm

waarvan zich het bestaan eerst jaren later bevestigt, ontelbare lokale, interne of intertribale grondproblemen gerezen, die verband houden met bezettings- of gebruiksrechten, met eigendomstitels, met politieke of sociale prerogatieven, met strukturatie van groepen, met sociale, politieke of rituele voorrechten, enz. Deze tegenstellingen zijn des te acuuter, aangezien de sociale groepen die ten grondslag liggen aan de uitoefening van deze rechten en titels, ondanks alles, zijn blijven voortbestaan en omdat zij, door een groeiend bewustzijn van hun rechten, meer en meer hun aanspraken laten gelden. Dit komt vooral sterk tot uiting wanneer men deze feiten in verband brengt met de nieuwe betekenis die de grond gekregen heeft door zijn economische waarde, door de schaarste aan goede gronden, door demografische druk enz. Inderdaad, heeft voor de inlander de grond steeds een sociale en politieke betekenis, naast een rituele functie, gehad. Een groep immers bevestigt zich als sociale en lokale entiteit, behoudt zijn soevereiniteit, door de grond waarover hij beschikt en waarmee hij zich vereenzelvigd. De individuen, welke tot de groep behoren, hebben langs deze weg om toegang tot alle economische noodwendigheden waarvan hun bestaan afhangt. In vele gemeenschappen beschikt een groep tevens over sociale en politieke autonomie, zolang hij grond heeft. Verder vertegenwoordigt de grond mistische en rituele waarden, omdat daar ook de voorouders van de groep leven, omdat daar alle goed en alle kwaad huist, omdat daar de mannen of de hoofdmannen van de groep hun dynamische kracht putten, enz. Een eigenlijke autonome economische waarde heeft de grond slechts gekregen door de Europese aanwezigheid. In een subsistentie-ekonomie denkt men in de eerste plaats aan het voortbestaan van de groepen en van de individuen en de grondtitels zijn daar een krachtig middel toe; het voortgebrachte surplus heeft sociale, politieke en rituele doeleinden en krijgt vooral zijn betekenis in de uitwisselingen van goederen welke de onderscheidene stadia van het leven van de groepen en van de individuen kenmerken. Monetaire transakties van gronden hebben geen zin in een sisteem waar alles gericht is op sociale betrekkingen. Het invoeren van een monetair stelsel, de geleidelijke verschuiving van een primitieve pluk- en hakbouwekonomie naar intensieve renderende landbouw en naar een marktstelsel, in-

dustrialisatie enz. geven nu aan de grond een tevoren onbekende plus value. Deze plus value wordt echter door de meeste inlanders op een bijzondere wijze, en niet in termen van monetaire grondtransakties, opgevat.

Enkele ethnologische aspecten van grondrecht en grondbezit

In de inlandse structuren bestaat er geen autonome juridische categorie zoals grondeigendom. Onze wetgeving heeft die geschapen. Willen wij in de traditionele gemeenschappen grondrecht bestuderen, dan dienen wij vooral zeer grondige noties te hebben van de sociale en politieke organisatie van de betrokken stammen. Meer bepaald moeten wij nauwkeurig kennen zulke aspecten als: verwantschapssysteem, sociale groepen, lokale groepen, stratifikatie, statuut en rol van groepen en individuen, verbanden en systeem van uitwisselingen. Het historisch perspectief is hierbij noodzakelijk; de migraties van groepen, de historische samenhang, de dynamische aspecten in het bestaan van groepen moeten grondig gekend zijn.

Dit betekent, onder andere, dat elke adekwate aktie zich niet beperken kan tot het eng domein van enkele geïsoleerde regels over grondrecht, maar dat men rekening moet houden met de funktionele samenhang en de onderlinge afhankelijkheid van instellingen. Zo zullen sommige karakteristieken van grondbezit, grondgebruik, grondovererving verschillen naargelang het gaat om gemeenschappen met centrale politieke organisatie of zonder centrale politieke inrichting; ze zullen verschillen waar wij te doen hebben met eenvoudig lineaire gemeenschappen of met segmentaire lineaire structuren; ze zullen verschillen naargelang het gaat om matrilineale-uxorilokale, matrilineale-virilokale-avunculokale, patrilineale-virilokale, bilaterale of ambilaterale gemeenschappen.

Verder wordt het systeem van rechten, voorrechten, verplichtingen met betrekking tot de grond gekenmerkt door een zeer grote kompleksiteit. Het is b.v. niet voldoende te zeggen dat grondbezit kollektief is. Want groepen van verschillende vorm en inhoud maken de gemeenschap uit en dus dient men de structuur van die verscheidene groepen en hun onderlinge betrekkingen

te bepalen. De groepen bestaan uit individuen, waarvan het statuut verschillen kan in funktie van de genealogische positie of van historische of sociologische voorrechten; de rechten en plichten van deze individuen moeten vastgesteld worden in hun onderling verband, in de betrekkingen met de groep als zulks, in de betrekkingen met personen die min of meer vreemd zijn aan de groep (aanverwanten, bloedvrienden, gezellen, vreemdelingen, enz.). Het sisteem van potentiële en effectieve rechten kan ook verschillend zijn naargelang de aard van de economische activiteiten of van de gebruikte technieken (jacht met honden, jacht met netten, jacht met boog en pijl, jacht met strikken, jacht door hinderlaag, enz.). Zelfs kunnen rechten een verschillende inhoud hebben naargelang de aard van de landbouwvoortbrengselen (soorten bananen; of bananen tegenover rijst) of de ligging van een stuk grond (b.v. een bas-fonds). Meer nog, voor de juiste appreciatie van de rechten dient men rekening te houden met de criteria van solidariteit, reciprociteit, veralgemeende uitwisseling.

Het kan nu wel treffend heten dat, niettegenstaande de enorme kulturele verscheidenheid die wij in Congo aantreffen, en de veelvuldige detailtoepassingen, er op gebied van grondbezit zekere fundamentele verschijnselen kunnen waargenomen worden die aan de basis liggen van de onderscheidene systemen. Wij noteren het volgende:

Zekere terugkerende sociale groepen vereenzelvigen hun bestaan met een welomschreven gebied. Deze groepen zijn in vele — zoniet de meeste — gevallen opgebouwd op een verwantschapssisteem waarbij de principes van afstamming patrilineaal, matrilineaal, bi- of ambilateraal kunnen zijn. Hierbij komt dan een bijzondere rezidentiële vorm voor de vrouw en voor de man; deze vorm bevestigt zich vooral in de jeugdige leeftijd, bij de puberteit en bij het huwelijk. Hiermede gaan gepaard een bestendigheid van de groep, die ook nog in de hand gewerkt wordt door een genealogische structuur, en de territoriale samenhang van minstens een deel van de leden waaruit de groep bestaat. In sommige gevallen zijn deze sociale eenheden zuiver lokale groepen, die artificieel opgebouwd werden door gemeenschappelijke residentie, waarbij zich dan sekundair vormen van verwantschap (echte of rituele) en politieke banden (kliëntele enz.) voegen.

Deze groepen zijn geen clans, die verspreide eenheden uitmaken ; het zijn ook geen groepementen of hoofdiën, die veel grotere eenheden vaak zonder enige nauwe samenhang zijn. De groepen waarvan sprake zijn structureel kleiner, genealogisch wel-omschreven, samenhangend ; minstens een minimum-kern van deze groepen is gelokaliseerd ; zij hebben een beperkte getalsterkte en de betrekkingen tussen de leden van zo een groep zijn nauw bepaald en intiem. Het zijn geslachten of kleine lokale groepen, waarvan de leden soms samenvallen met de bewoners van één dorp, soms met de bewoners van één sectie van het dorp of van meerdere gehuchten, soms met de bewoners van een heuvel of met de ingezetenen van verspreide hutten die binnen een geografisch nauwkeurig omschreven gebied liggen. In een patrilineale gemeenschap met virilokaal huwelijk kan zo een groep er b.v. als volgt uitzien : alle afstammelingen in de mannelijke lijn, in rechte lijn zowel als in de zijlinie, van éénzelfde betovergrootvader. In principe leven al de levende mannen van deze groep samen in éénzelfde dorp met hun vrouwen, teruggekeerde weduwen of gescheiden vrouwen, gehuwde en ongehuwde zonen, ongehuwde dochters, niet-uitgehuwde dochters of zusters die eventueel in het dorp voortbrengen in naam van de vader of broeder, enkele bloedvrienden, een moederlijke oom of zusterlijke neef en zijn afstammelingen, één of ander aanverwant ; al de levende mannen van deze groep zijn aldus door nauwe verwantschapsbanden met elkander verbonden en duiden elkander aan met enkele verwantschapstermen (zoals vader-zoon, oudere broer-jongere broer ; grootvader-kleinzoon). Zulke groep, waarvan de stabiele kern uitgemaakt wordt door de leden van hogervermelde patrilineale afstammingslinie, heeft rechtspersoonlijkheid, heeft innerlijke samenhang, en structuur, gedraagt zich als een sociale eenheid, en wordt aldus door de gemeenschap erkend, heeft middelen tot bestendiging.

Coöperatie en « esprit de corps » kenmerken de betrekkingen tussen de leden van de groep ; sociale differentiatie kenmerkt de betrekkingen van de groep met andere gelijkwaardige eenheden uit de gemeenschap ; volheid van lidmaatschap kenmerkt de positie van de individuen in de groep.

Zo een groep is in een bepaald gebied gevestigd, d.w.z. dat

hij niet enkel beschikt over een dorp of gehuchten maar dat hij tevens rechten uitoefent over een groter domein (waar het dorp en de velden slechts een deel van uitmaken) met grenzen. Van dit domein beschouwt de groep zich als 'heer' (*mine*; *nene*; *mwenye*; *mwata*, enz.). Zijn rechten op en over dit domein worden erkend door de publieke opinie en door de andere sociale eenheden, wat niet uitsluit dat de groep verplichtingen tegenover hen kan hebben zoals zij er tegenover hem kunnen hebben. De groep kan zijn rechten verdedigen en op verscheidene manieren doen eerbiedigen. Hoe weinig zichtbaar de in-bezittingen van dit domein soms ook moge zijn, toch beschouwt de groep zich als alom-tegenwoordig op zijn domein, temeer nog omdat de beide concepten integriteit van de groep en integriteit van het domein onscheidbaar zijn. Voor sommige gemeenschappen b.v. uit Kivu bestaat deze kleine wereld waarop de groep bestaat enkel uit vier onscheidbare delen: het bewoonde (*murungu*) en vroeger bewoonde deel (*kimma*), het bebouwde deel (*ishwa*), het regenererend deel (*kéunda* of *kécorera*), de brousse (*busara*) waar hij vist, jaagt, strikt, aan pluk doet, zout, klei en mineralen uithaalt, waar hij zich eventueel kan vestigen, kortom waar hij alle essentiële satisfakties vinden kan in de jachtvelden (*irambo*, *nkhua*, *cuna*), de rivieren en moerassen (*ndose* en *kéncémba*), de plaatsen waar hij klei neemt (*mphuro*) of ijzererts opdelft (*nganco*), de plekken waar wilde bananebomen (*kumatembe*) of raffias (*kumabondo*), enz. groeien. Elk onderdeel heeft zijn betekenis, zijn functie, zijn waarde. In de weltanschauung bestaat er geen onderdeel dat onbezet zou zijn. De uitbreiding en de grenzen van dit domein hebben een historische en sociale, soms ook een politieke oorsprong. De band tussen groep en domein is blijvend, omdat beiden met elkander ontstaan zijn. Traditionele vervreemding van een deel van het domein is slechts een schijn: zij beantwoordt aan structurele tendenzen en vloeit voort uit wel-bepaalde omstandigheden; ze gebeurt enkel in bepaalde richtingen en gaat gepaard met bepaalde sociale betrekkingen.

Besluit

Deze uiteenzetting kan niet anders dan schematisch zijn, doch de feiten waarop zij berust en de besluiten waaraan zij enkele

gegevens ontleent, zijn talloos en werden door Schrijver in een nog niet gepubliceerde sinteze vastgelegd ⁽⁸⁾. Nochtans menen wij hier reeds nadruk gelegd te hebben op enkele karakteristieken van het grondrecht, die in hun juiste daglicht moeten gesteld worden. De oplossing van het grondrechtvraagstuk zal moeilijke en lange adaptaties en op-punt-stellingen eisen, zowel op sociologisch als juridisch, economisch als ideologisch gebied. Wij denken echter dat wij definitief moeten verzaken aan allerlei subtiliteiten — juridische als filozofische als politieke, die slechts gedeeltelijke of schijnbare oplossingen brengen. De schijn moet niet gered worden; maar wel dient men zich te beijveren om een grondrechtsstelsel te vinden en toe te passen dat samenhangend en logisch is, dat aangepast is aan de sociologische kontekstus, dat in de grootst mogelijke mate overeenkomstig is met de wetenschappelijke gegevens en dat verdere ontwikkelingen mogelijk maakt, zonder die op artificiële en bruuske wijze te willen in het leven roepen.

Op die manier kunnen wij tot sociologisch-verrechtvaardigde wetgeving komen, die tevens de plaats vrijmaakt voor innerlijke kulturele ontwikkeling. Op die manier ook kunnen wij een klimaat van vertrouwen en van medewerking scheppen. Want zeggen de Balega van Maniema: 'Hij die een oorlogsmedicijn heeft, heeft ook een oogfilter om uw pijn te stillen'.

D. BIEBUYCK

(8) Deze sinteze werd gemaakt voor de diensten van het Gouvernement Generaal.